

МІСЦЕ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ В СТРУКТУРІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

У статті розкрито територіальні та часові особливості розвитку сільського господарства України та місце Харківської області в структурі галузі країни. Досліджено кількість та густоту сільськогосподарських підприємств на території України та в Харківській області за певний період часу. Дана характеристика загального обсягу, рентабельності та реалізації продукції сільського господарства в Україні та в Харківській області. Визначено причини і наслідки занепаду розвитку сільського господарства.

Ключові слова: сільське господарство, сільськогосподарське підприємство, валова продукція сільського господарства, рентабельність виробництва, реалізація продукції сільського господарства, прибуток та збиток від реалізації продукції.

Вадим Ліхван. МЕСТО ХАРЬКОВСКОЙ ОБЛАСТИ В СТРУКТУРЕ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА УКРАИНЫ. В статье раскрыты территориальные и временные особенности развития сельского хозяйства Украины и место Харьковской области в структуре отрасли страны. Исследовано количество и плотность сельскохозяйственных предприятий на территории Украины и в Харьковской области за определенный период времени. Дана характеристика общего объема, рентабельности и реализации продукции сельского хозяйства Украины и Харьковской области. Определены причины и последствия упадка развития сельского хозяйства.

Ключевые слова: сельское хозяйство, сельскохозяйственное предприятие, валовая продукция сельского хозяйства, рентабельность производства, реализация продукции сельского хозяйства, прибыль и убыток от реализации продукции.

Vadym Likhvan. PLACE KHARKIV REGION IN THE STRUCTURE OF RURAL ECONOMY UKRAINE. The article deals with territorial and temporal characteristics of agriculture in Ukraine and the place of the Kharkiv region in the structure of industry in the country. Investigated the number and density of agricultural enterprises in Ukraine and Kharkiv region for a certain period of time. The characteristic of the total volume, profitability and sales of agricultural products in Ukraine in Kharkiv region. The reasons and consequences of the decline of agriculture.

Keywords: agriculture, farm, gross agricultural output, profitability, implementation of agricultural products, profits and losses from sales.

Постановка проблеми. Сільське господарство є однією з пріоритетних галузей національної економіки. Розвиток сільськогосподарської галузі сприяє підвищенню добробуту населення, зміцненню економічної та продовольчої безпеки держави, зростанню її експортного потенціалу. Водночас, сільськогосподарський сектор виробництва – один з найбільш ризикових секторів економіки, оскільки на його розвиток великий вплив має дія природних та біологічних чинників [3]. Розвиток сільського господарства в Харківській області як і на території всієї країни, займає одне з перших місць серед галузей господарства (після промисловості), а також перше місце в структурі агропромислового комплексу. Досліджуючи сільське господарство Харківської області перш за все потрібно визначити місце регіону за даним показником в Україні на фоні сусідніх та інших областей нашої країни. Тому дослідження особливостей розвитку сільського господарства Харківської області на фоні загальнодержавних показників є досить актуальним та потребує вивчення.

Метою даного дослідження є визначення особливостей розвитку сільського господарства Харківської області та інших областей України для виявлення місця Харківської області в загальнодержавному масштабі. Для досягнення поставленої мети потрібно виконати наступні завдання дослідження: дати загальну характеристику сільського господарства України та Харківської області, визначити кількість підприємств на території України та Харківської області, а також їх розподіл на одиницю території; дати коротку характеристику таким показникам розвитку сільського господарства на території України, як загальна валова продукція, рентабельність та напрями реалізації сільськогосподарської продукції.

Виклад основного матеріалу дослідження. За попередніми розрахунками, у 2011 році частка сільського господарства (включаючи мисливство та лісове господарство) у загальному обсязі валової доданої вартості всіх галузей економіки України склала 9,6% (у 2010 році – 8,7%). Сільське господарство Харківської області характеризується високим рівнем розвитку. Незважаючи на свій індустріальний характер, область дає близько 5-6% валової продукції сільського господарства всієї країни. Наприклад у масштабі України Харківська область у 2009 році посіла друге місце за обсягами виробництва валової продукції сільського господарства і четверте – за темпами зростання.

У 2011 році на території країни виробництвом сільськогосподарської продукції займалося 56 тис. аграрних підприємств різних організаційно-правових форм господарювання. Із загальної кількості підприємств 48 тис. мають сільськогосподарські угіддя. В інших 6 тис. аграрних підприємств спеціалізація сільського господарства є досить вузькою, а саме відзначається тільки розведення тварин, виробництво продукції тваринництва та активна співпраця з підприємствами, які забезпечують господарства кормами для тварин.

Динаміка зміни розподілу підприємств за всіма видами господарств та їх кількості за період з 2007 по 2011 роки зовсім не змінилася. Жодна з них не має яскраво вираженої тенденції до зростання чи спадання. Розподіл підприємств за видами господарств відображений на рис. 1.

Отже, на території України у 2011 році переважали в загальному фермерські господарства – 73%. Цей

показник зберігався на протязі останнього часу і змінювався лише на кілька десятих. Господарські товариства займають друге місце в структурі сільськогосподарських підприємств – 14%, проте тут спостерігається хоч і не стрімке, але поступове зростання відсотка господарських товариств на території України. У 2008 році частка підприємств становила 13%, а через чотири роки – 14%. Аналогічна ситуація з приватними підприємствами, проте їх частка на сьогодні становить 7%. Інші види сільськогосподарських підприємств мають в структурі підприємств менше 4%.

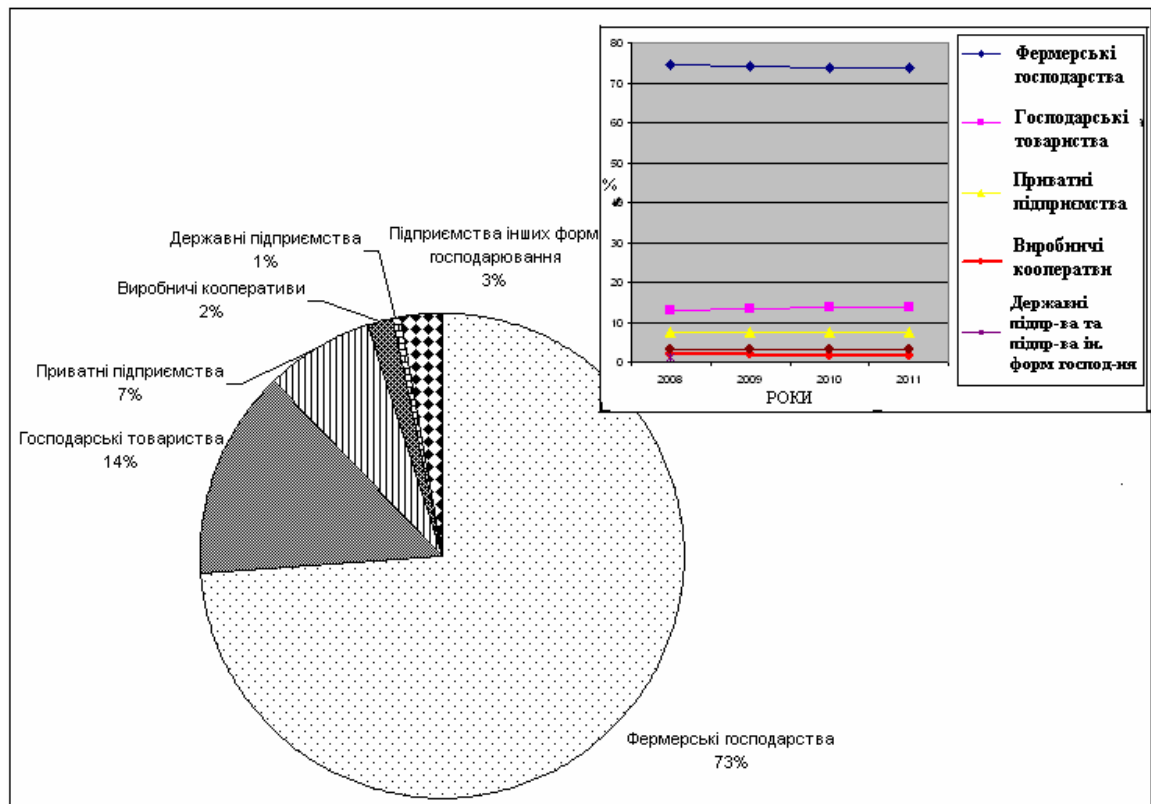

Рис. 1. Динаміка та розподіл сільськогосподарських підприємств України за видами господарств за період 2008-2011 роки (побудовано автором за даними [2])

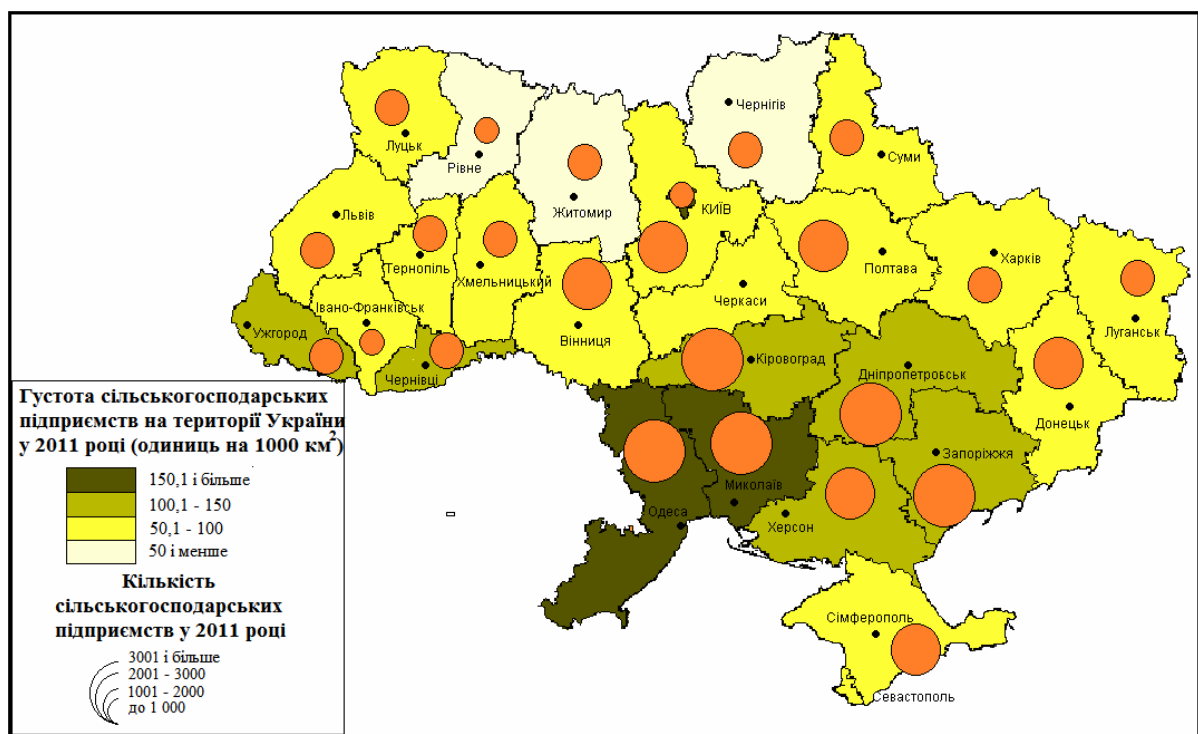

Рис. 2. Сільськогосподарські підприємства на території України у 2011 році (побудовано автором за даними [2])

В територіальному розрізі розміщення сільськогосподарських підприємств на території України має певні особливості. Якщо проаналізувати картосхему на рис. 2, то можна прослідкувати певну тенденцію. З просуванням з півночі на південь густота сільськогосподарських підприємств збільшується (як виняток лише АР Крим), а також збільшується в тому ж напрямку загальна кількість підприємств в областях. За даною тенденцією можна сказати, що густота сільськогосподарських підприємств на території України залежить від багатьох факторів (спеціалізація, наявність сільського населення, положення території в природних зонах, родючість ґрунтів тощо), але не від площі її областей. Даний вектор збільшення густоти сільськогосподарських підприємств зумовлений вищеописаними факторами, а також близькістю до споживача і джерел існування (електроенергія, пасовища, кормові бази, вихід до моря).

Харківська область, як регіон, який розташований в лісостеповій зоні має середні показники розташування сільськогосподарських підприємств. Густота сільськогосподарських підприємств становить 61,8 на 1000 км². Кількість господарств – 1943, що є нижчим середнього показника по Україні (2173). Проте це не заважає Харківській області займати досить високе місце в сільському господарстві країни. Є й інші показники, які компенсують незначну концентрацію підприємств.

Наступним показником, який характеризує загальний стан сільського господарства є валова продукція. У ринкових умовах господарювання сільськогосподарські товаровиробники переорієнтувалися на виробництво продукції рослинництва, як більш рентабельної. Це спонукало до змін у співвідношенні питомої ваги продукції рослинництва й тваринництва в загальному обсязі валової продукції сільського господарства. Частка продукції рослинництва в усіх категоріях господарств зросла з 45,6% у 1990р. до 63,7% у 2011 році. Саме досягнення значних приростів продукції у галузі рослинництва у 2011 році обумовило загальну позитивну тенденцію зростання обсягів виробництва у сільському господарстві.

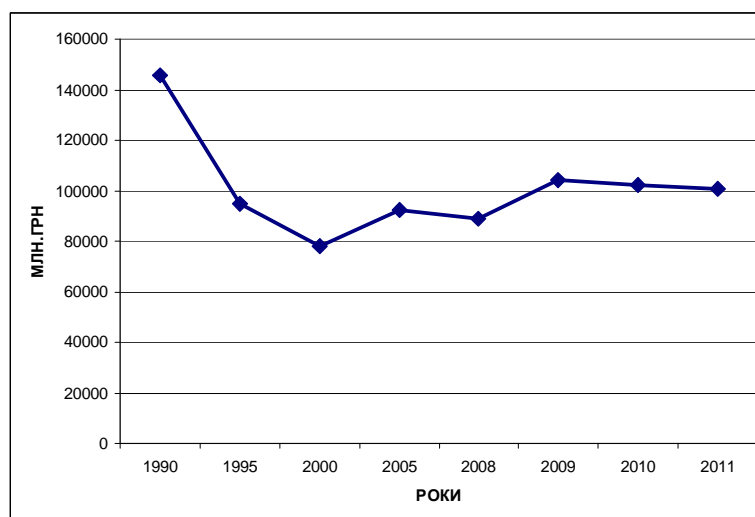

Рис. 3. Валова продукція сільського господарства в Україні за період з 1990 по 2011 роки
(побудовано автором за даними [2])

Важка економічна ситуація в Україні є причиною незначного спаду в виробництві сільськогосподарської продукції за останні три роки. Проте якщо порівняти сьгоднішні показники з тими, які були на початку 2000 років, то відчувається досить позитивне зростання. Хоча потрібно зауважити, що вступ України до СОТ поки що негативно впливає на торгівлю сільськогосподарською продукцією, наслідком чого є логічне зменшення посівних площ і збору продукції. Але як бачимо валова продукція на сьогодні перебуває ще на досить високому рівні, хоча і не досягла показників 1990 року.

За регіонами України виробництво валової сільськогосподарської продукції як з врахуванням на одиницю населення так і без нього розміщене нерівномірно. За розподілом по населенню найвищі показники в центральній та північних частинах України, а за абсолютними в центральних, південних та східних. Відповідно до концентрації сільськогосподарських підприємств центральні та південні області (степова та частина лісостепової зони) виробляють найбільше валової продукції в Україні, проте при розподілі відносно населення цей показник зберігає високі позиції тільки в центрі країни. В північних областях за рахунок не великої концентрації населення виробництво валової продукції на 1 особу досить високе.

Харківська область має середні значення як за відносними так і за абсолютними показниками. Середній показник по Україні виробництва валової сільськогосподарської продукції на 1 особу становить 2192 грн., тоді як в Харківській області 1598 грн. на 1 особу. Таке низьке значення компенсується загальним виробництвом продукції, яке становить 4413,2 млн. грн. при середньому загальнодержавному – 4021,5 млн. грн.

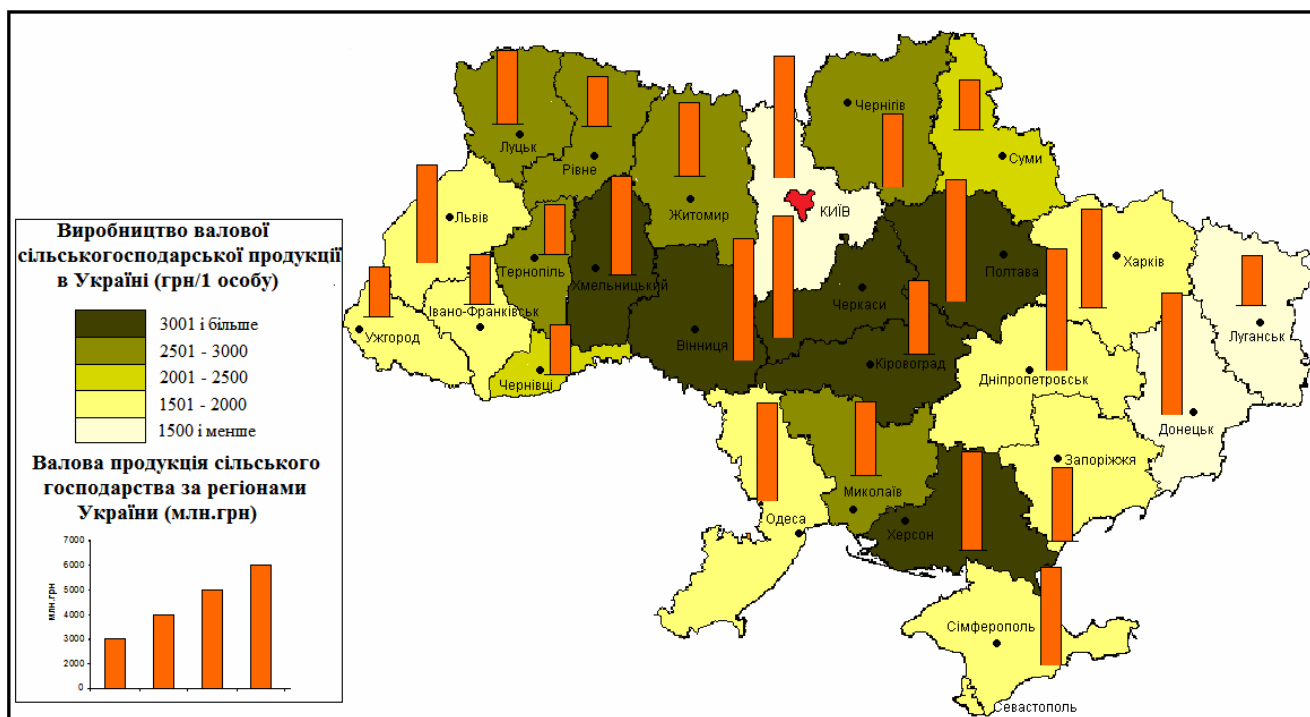

Рис. 4. Виробництво валової продукції на території України у 2011 році
(побудовано автором за даними [2])

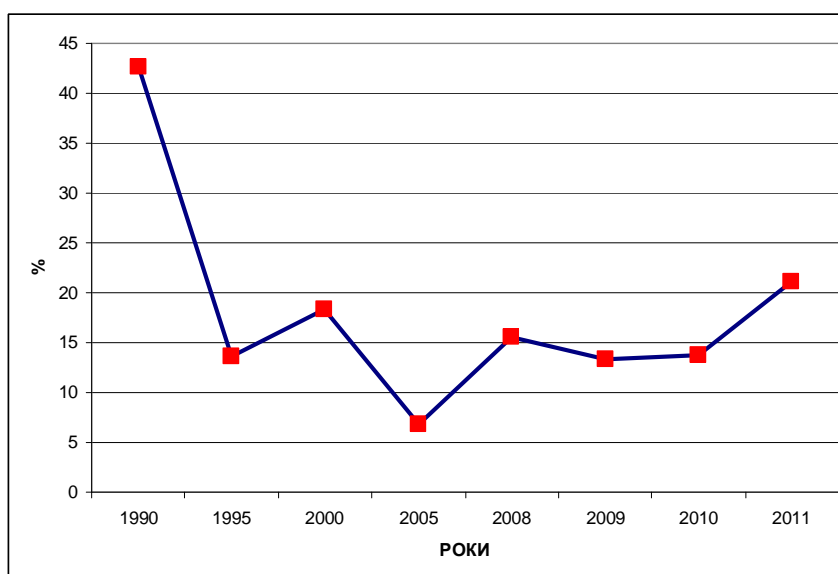

Рис. 5. Рентабельність виробництва сільськогосподарської продукції в Україні за період з 1990 по 2011 роки
(побудовано автором за даними [2])

За попередніми підсумками господарської діяльності сільгоспідприємств України у 2011 році рентабельність виробництва сільськогосподарської продукції становила 21,1%, проти 13,8% у 2010 році. Загалом динаміка рентабельності сільськогосподарської продукції за останні 20 років значно знизилася, якщо порівнювати його з показником 1990 року. Проте в останні кілька років спостерігається поступове збільшення рентабельності, що пояснюється збільшення конкурентоспроможності української сільськогосподарської продукції на світовому ринку, а також наближення продукції з України до світових стандартів та стандартів СОТ. Щодо територіального розрізу, то в Україні рентабельне сільське господарство є переважно в центральних, східних та деяких південних регіонах. Також високі показники мають деякі західні регіони, а саме Івано-Франківська та Львівська області. Також тут спостерігається і основний прибуток від реалізації сільськогосподарської продукції. В Україні в 3 областях сільське господарство поки що є збитковим (Сумська, Чернівецька та Закарпатська області), а рентабельність виробництва сільськогосподарської продукції має від'ємні показники.

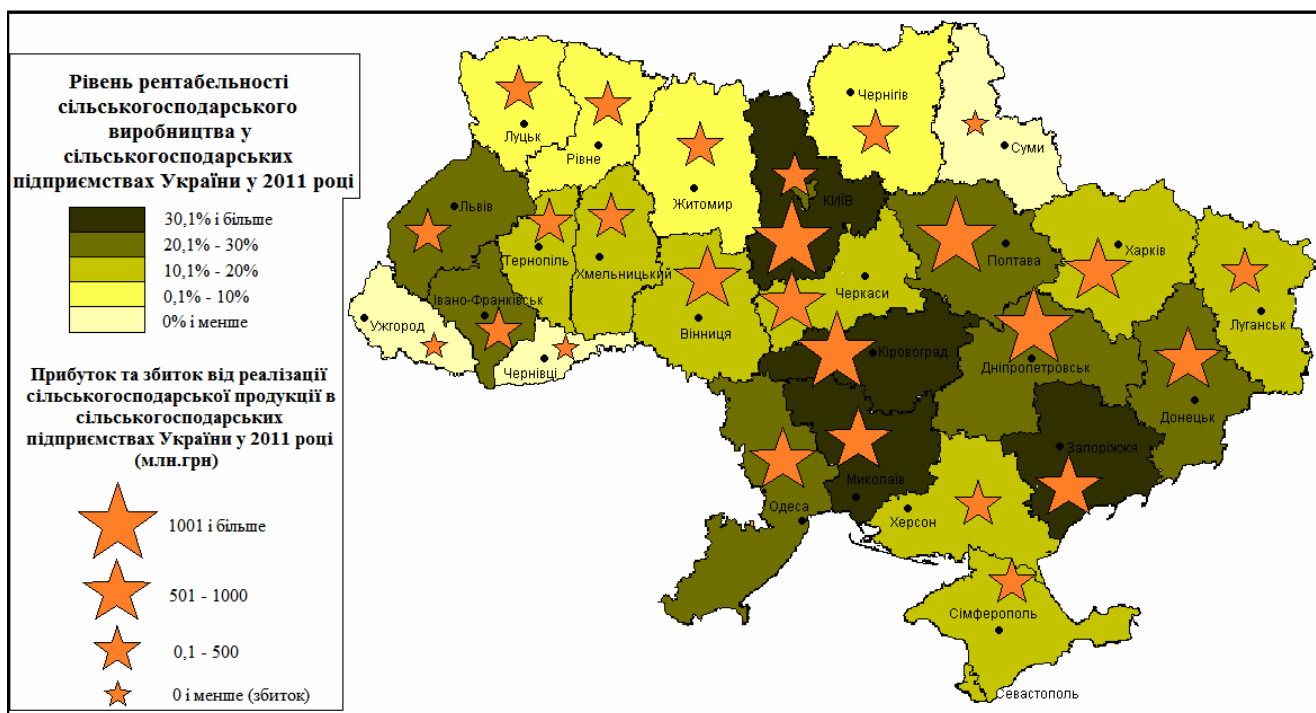

Рис. 6. Рентабельність, прибуток та збиток сільськогосподарських підприємств України у 2011 році
(побудовано автором за даними [2])

Харківська область має досить високі показники за рівнем рентабельності та прибутку від реалізації продукції сільського господарства. Перш за все це пов'язано з прикордонним положенням області (експорт м'яса та молочних продуктів до Російської Федерації), а також з тим, що подібні ситуації і в сусідніх областях, які межують з Харківщиною. Тісні торговельні зв'язки з багатьма торговими партнерами, які імпортерами продукції сільського господарства на підприємствах Харківської області забезпечують розвиток даної галузі та отримання коштів на модернізацію виробництва. На жаль сучасна державна політика та кризовий стан економіки країни не дозволяють використати ці кошти належним чином.

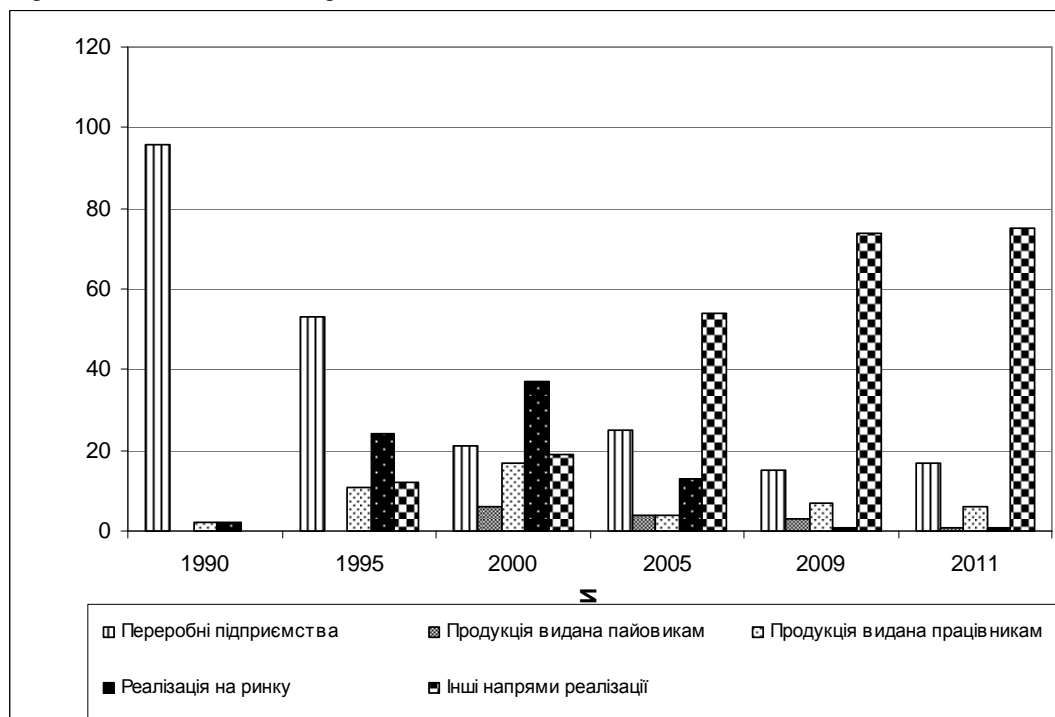

Рис. 7. Напрями реалізації сільськогосподарської продукції України за період з 1990 по 2011 роки
(побудовано автором за даними [2])

У вартісній структурі реалізації продукції сільськогосподарськими підприємствами України продукція рослинництва займає майже 70%. У 2011 році порівняно з 2010 році її продано більше на 3%. Частка зернових культур у загальному обсязі реалізації продукції рослинництва склала 49,1%, олійних культур – 32,7%. Продаж комерційним господарюючим суб'єктам є основним напрямом збуту продукції для сільськогосподарських підприємств. Така структура реалізації має вигляд лише останні 5-6 років. На початку 90-х років майже вся продукція продавалася на переробні заводи і лише кілька відсотків видавалася населенню та експортувалася на світовий ринок. На початку 2000 року значну частину (близько 40%) продукції сільськогосподарські підприємства України реалізовували на світовому ринку. У 2005 році цей показник впав до 10%, а після вступу до СОТ має лише 1% від загальної реалізації.

В Харківській області напрями реалізації сільськогосподарської продукції та її структура досить схожі на державні. В основному продукція реалізується для комерційних підприємств, продається за кордон сусідам-країнам і лише 10% продається на українські переробні підприємства. Кілька відсотків усієї продукції виводиться на світовий ринок, оскільки досить важко не тільки Харківській, але й всій українській продукції витримувати стандарти СОТ та складати якісну конкуренцію світовим виробникам продукції сільського господарства.

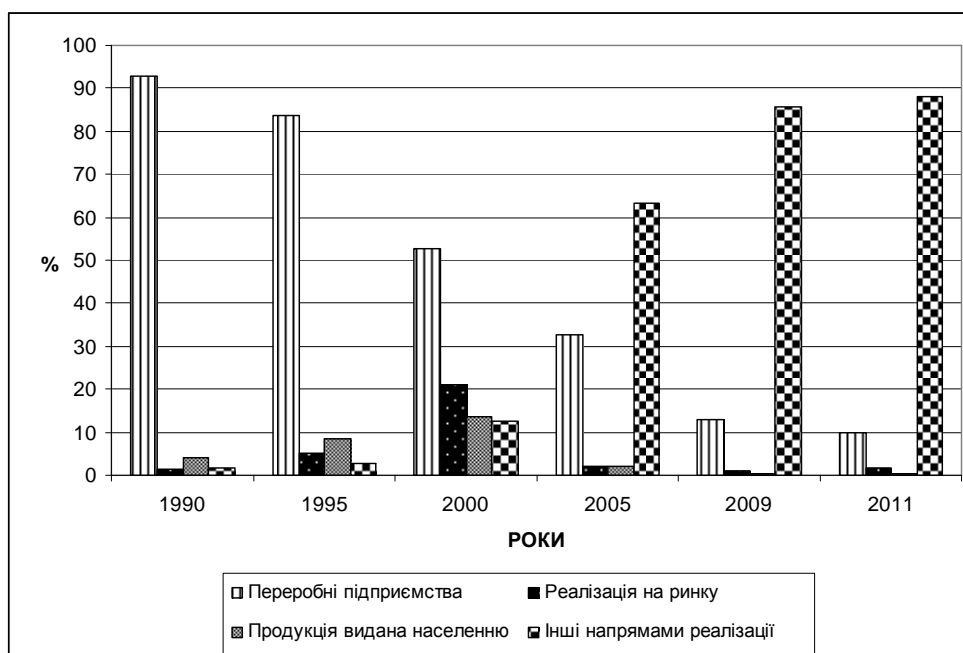

Рис. 8. Напрями реалізації сільськогосподарської продукції Харківської області за період з 1990 по 2011 роки
(побудовано автором за даними [1])

Висновки. Отже, за даним дослідженням ми визначили стан сільського господарства України та місце Харківської області в даній галузі країни. На сьогодні стан сільського господарства в Україні знаходить далеко не в оптимальному рівні, а показники далекими від показників 1990 року. Причиною цього є важка економічна та фінансова криза в країні, а також вступ до СОТ у 2008 році, що остаточно підірвало розвиток сільського господарства в країні. Високі стандарти та обмеження якості продукції не дозволяють виходити Україні на світовий ринок зі своєю продукцією сільського господарства і як наслідок відбувається нерентабельність розвитку галузі і вироблення продукції.

Сільське господарство Харківської області також знаходиться не в кращому стані, як майже і всі області України. Проте за вище дослідженими показниками сільське господарство області має досить високий потенціал розвитку, а прикордонне положення гарантує певну реалізацію сільськогосподарської продукції до найближчого зарубіжжя. Незважаючи на обмеження СОТ в Харківській області продовжується виробництво продукції на рівні 2000 року. Зміни в насиченні внутрішнього ринку сільськогосподарською продукцією та продовольством, а також купівельної спроможності населення вплинули на рівні споживання основних продуктів харчування населенням України та на ціни, які встановлені для даної продукції.

Для вирішення існуючих проблем та визначення оптимальних шляхів розвитку сільського господарства регіону необхідно продовжити суспільно-географічні дослідження, зокрема в територіальному аспекті.

Список використаних джерел:

1. *Сільське господарство Харківської області (статистичний збірник) / [відп. за вип. Г.А. Хлудєєва]. – Х.: Головне управління статистики у Харківській області, 2011. – 159 с.*
2. *Сільське господарство України (статистичний збірник) / відп. за вип. О.М. Прокопенко]. – К.: Державна служба статистики України, 2012. – 386 с.*

3. Пістун М.Д., Гуцал В.О., Провотар Н.І. *Географія агропромислових комплексів України*. – Либідь, 1997.
4. Пушкар Іван. Сучасні підходи до суспільно-географічного вивчення агропромислових комплексів // *Історія української географії. Частина І: Збірник матеріалів Третьої Міжнародної наукової конференції присвяченої 130-літньому ювілею академіка Степана Рудницького*. – Тернопіль: 2007. – С. 133-134.